

Albionia Sada

**СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК**

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. VIII св. 7—10

БЕОГРАД 1957

САДРЖАЈ

	Страна
1. <i>А. Бешић</i> : Једна научна и практична потреба	201—204
2. <i>М. Сивановић</i> : Опредебе самосталних речи	205—225
3. <i>В. М. Мићовић</i> : Откуда Филипу Вишњићу презиме <i>Вишњић</i>	226—232
4. <i>С. Майић</i> : Једна необична употреба предлога	233—235
5. <i>И. Гркицај</i> : Разлика између предлога <i>због</i> и <i>услед</i>	236—241
6. <i>В. М. Мићовић</i> : О називу сабља <i>димикића</i>	242—245
7. <i>С. Майић</i> : О значењу: види ми се = чини ми се	246—247
8. <i>Б. К.</i> : О значењу речи „Давор“, шаро, давор“, добро-моје!“	248—250
9. <i>М. С. Лалевић</i> : О појавама безапим за глаголску ренцију	251—258
10. <i>Берислав М. Николић</i> : Запосвен, запослење	259—262
11. <i>М. С. Московљевић</i> : Најзад имамо српско-руски речник	262—268
12. <i>Аница Шаулић</i> : Прилог лексици народних говора	269—285
13. Језичке поуке	286—292

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уредничког одбора — Бранислав Милановић

—Научно дело—

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА САН

БЕОГРАД

Слог: „Научно дело“, Београд, Вука Караџића 5.

Штампа и повез Графичког предузећа „Академија“, Београд, Космајска 28.

НАШ ЈЕЗИК

Књига VIII

Нова серија

Св. 7—10

ЈЕДНА НАУЧНА И ПРАКТИЧНА ПОТРЕБА

Већ се одавно говорило о састављању језичког атласа као о насушној потреби наше науке. Решавање многих научних питања просто се одлаже док се и код нас не приђе састављању језичког атласа. Можда се у томе каткада и претерује, али је несумњиво да научна потреба за њим постоји. Она постоји и нарочито за нашу земљу јер мало има земаља у којима се вршило толико премештање становништва с једног места на друго, а према томе и једног говора на место другог. Мало је, врло мало места за које се може рећи да има своје старо становништво иако се на много места помињу старинци. Али је увек питање да ли су ти старинци само релативни старинци или прави аутохтони, стари урођеници. Наш распоред дијалеката изменио се у знатној мери. Од краја XIV века, од доласка у наше земље Турака и поступног заузимања Србије (1459), и Босне (1463) и Херцеговине (1482), а затим и већине српскохрватских земаља, врши се померање нашег становништва. У току XVI в. када су и Хрватска, и Далмација и Славонија сведене на најуже границе (пад Бихаћа 1592 и 1606 мир краља Рудолфа са Турцима), узбуркано је и узнемирено њихово становништво, тако да и ту настају тзв. метанастазична кретања, каткада насилна, а често и својевољна, која су у већим размерима прекинута тек крајем XVII в., када се отпочиње ослобођавање Хрватске (до Уне и до јужног Велебита), целе Славоније и великог дела Срема (Карловачки мир 1699). После тога се отпочињу нова кретања у ослобођене земље, а нарочито у Војну Границу, којом је била опасана Турска тога времена, почевши од мора, кроз Хрватску, Славонију, Срем, делимиче Бачку и Банат. Дајући нарочите повластице својим становницима, граничарима, Војна је Граница стално привлачила к себи и српско и

хрватско становништво мењајући полако и слику језичких односа у нашој земљи. Било је и других, већих и мањих сеоба нашег становништва. Сетимо се сеобе Арсенија Чарнојевића (1690 г.) и Арсенија Шакабенте (1737). И пре тога времена била су разна кретања и премештања становништва: 1481 из Крушевца у Угарску, у исто време из Босне у Хрватску и пресељавање у Босанску Крајину, а нарочито 1520, 1528, 1547, 1562, 1564, 1579, 1582 и доцније. Тада су се Срби населили у знатној мери и по Банату, Бачкој, Срему, Славонији и другим покрајинама, мада је у неким од њих (Банат, Бачка, Срем) било српског живља од старине.

Све је то знатно утицало на стварање нарочитих прилика за образовање нових језичких целина, различитих прелаза међу дијалектима и најразличнијих њихових комбинација. Нашој науци пошло је за руком да, у току последњих педесет - шездесет година, у најкрупнијим потезима окарактерише наш језик на терену. Добили смо врло интересантну слику дијалекатских односа која показује резултате тих вековних померања. Али то не значи да одређени дијалекти обухватају увек поједине језичке црте потпуно, без остатка. Језичке црте често и друкчије захватају делове наше земље него што то показују језичке границе дијалеката од нас одређених, тако да нам груписање језичких црта даје само релативну слику наших говора: засебним цртама ти су говори повезани каткада и друкчије, на различне начине. Како су они повезани и шта оваква или онаква веза тих црта значи, моћи ће се утврдити тек после проучавања протезања сваке важније црте у том правцу. То може показати дијалекатски атлас целокупног српскохрватског језика заснован на знатном броју језичких особина и зналачки израђен. Познато је колико су слични атласи користили развитку науке у Француској (Gillieron), у Италији и Швајцарској (Јуд и Јаберг), у Румунији и по другим земљама.

За нас питање састављања језичког атласа има и другу страну, мада би и сам научни значај његов био довољан разлог да се његову остварењу што пре приступи. То је потреба нашег књижевног језика (наравно, подједнако, писменог и усменог). Наш књижевни језик заснован је на нашем народном језику. Од њега он води непосредно порекло у XIX в., а под његовим се сталним утицајем он отада развијао. Тако су се у њему појавиле често двојаке особине за исти појам, а каткада и тројаке. Ми смо се досада поводили

за језиком нашег великог учитеља Вука. Али савремени језик отишао је у своме стваралаштву и даље од Вука. Напоредо са Вуковим особинама почеле су се развијати и друге којима је тако исто непосредни извор народни језик оних крајева из којих је поникао и књижевни језик Вукова времена. То су такозвани дублети нашег књижевног језика. Којој би се црти могло дати првенство, може опет одлучити народни језик: оној којој је и сам народни језик дао првенство.

То не значи, наравно, да се из овог искључују и књижевници и други ствараоци у области књижевног језика. Ту питање има да реши нормативна граматика. Оно што се у књижевника најчешће употребљава, а што је творевина књижевног језика, тј. оних који тај језик стварају, већ самим тим је одлучило питање, по себи се разуме, ако те црте одговарају духу нашег језика.

Најшира област за тај посао, када се имају на уму практички циљеви којима он има да послужи, јесте наша данашња акцентуација. Ту има доста двојних и тројних начина акцентовања речи, а према њима је осетљивост образована човека велика. Да наведем који пример. Говори се напр. *и́лети́мо*, *и́лети́и́е*, а тако је писао и Вук и Даничић, а употребљава се доста често и *и́лети́мо*, *и́лети́и́е*. Таквих глагола има врло много. Зна се шта је старије и, како би се рекло, правилније, али се зна такође да *и́лети́мо*, *и́лети́и́е*, иако је новије, није никакво кварење језика, већ обрадовање према једнини *и́лети́м*, *и́лети́и́ш*, *и́лети́и́* и 3 л. мн. *и́лети́у*, дакле продужавање стварања новог система на основу аналогije, језичког појава који се јавља и у другим правцима. Ту имамо упрошћавање овог система облика које није противно духу нашег језика. Па ипак, како да се реши ово питање? За невољу остављено је данас да се може употребљавати и једно и друго докле се једном научном анкетом не би утврдили обими употребе једног и другог облика. Тако је у многим другим случајевима. Језички атлас ту би могао лако и дефинитивно помоћи.

Наравно, и лингвистички атлас донео би само грађу на основу које би се могле донети одлуке о заједничким облицима. У сваком случају, ми морамо бити добро и солидно обавештени.

Састављање језичког атласа захтева много пажње, познавања ствари и сналажљивости. Пре свега морају бити добро састављени упитници (квештионари). То не значи да је упитник

утолико бољи уколико има више речи, већ ако има онај материјал на основу којег се може постићи оно што се жели. Језичких атласа може бити различне врсте. Уосталом ту се треба користити и оним што је већ досад урађено. Тако је напр. Север Поп, познати дијалектолог и оснивач једног светског центра за дијалектологију у Лувену, израдио целу књигу о различним упитницима за лингвистичке атласе и упутствима како их треба састављати (*Bibliographie des questionnaires linguistiques*¹, да и не говорим о другим узорима и словенских и несловенских земаља. Друга је потребна ствар имати спремне записиваче на местима. Ако раније такве послове нису радили, за њих их треба оспособити. То морају за тај посао бити школовани и нарочито спремни људи. Напоследку, мора се тачно обележити мрежа места која треба обићи и унети у испитивање. За наше послове мрежа мора бити састављена према покрајинама за које се зна да могу дати потребан материјал. Њихов се број може увећавати или смањивати, што би се показало према потребама дотле обрађеног материјала и обраде.

Ја се надам да наша наука неће још дуго очекивати остварење овог значајног подuzeћа, утолико пре што се у неким центрима нашег научног рада тај посао већ отпочиње и што се износи све чешћа потреба да се изради и заједнички лингвистички атлас свих словенских језика, за који би наш атлас био један од потребних претходних радова. Уосталом, његова би организација могла да прихвати и остварење оног упитника који би се јавио као специјална потреба свесловенског лингвистичког атласа.

А. Белић

¹ Изашло у *Collection des publications de la Commission de l'enquête linguistique* (под *Comité International Permanent de Linguistes*). Библиографије тих упитника излазиле су раније у часопису *Orbis*, који уређује такође Север Поп, проф. на Католичком универзитету у Лувену.